

Історія України

УДК 94(477/8):281.5:260.2
DOI: 10.26661/swfh-2017-49-001

І. В. Гаєриш

БОРОТЬБА ДУХОВЕНСТВА І ВІРНИХ СТАНИСЛАВІВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ ЗА ЛЕГАЛІЗАЦІЮ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ (1985–1989 рр.)

У статті розглядаються форми боротьби греко-католиків за відродження Церкви у другій половині 1980-х рр. на теренах Станиславівської єпархії. Основну увагу приділено проведенню “відкритих” богослужінь, поширенню листів-протестів проти релігійних утисків та збору підписів за юридичну легалізацію УГКЦ, акції голодування греко-католиків на Арбаті та підтримці легалізаційних процесів світовою громадськістю. Показано, що релігійний рух греко-католиків викликав шалену протидію партійних структур, які разом із Російською Православною Церквою здійснили низку безуспішних стримуючих заходів.

Ключові слова: легалізація, греко-католики, богослужіння, православ'я.

Легалізація Української Греко-Католицької Церкви – знакова подія церковно-релігійного життя в УРСР у другій половині 1980-х рр, закономірний підсумок тривалої боротьби вірян і священнослужителів за право сповідувати віру своїх батьків. Проблема боротьби Станиславівської греко-католицької єпархії за легалізацію Церкви є порівняно новою для історичної науки, адже вона недостатньо висвітлена. Окремі історичні розвідки у контексті історії УГКЦ зробили Р. Бойко [1], В. Субботін [2], С. Кобута [3]. Однак досі бракує комплексного наукового дослідження легалізаційного процесу греко-католиків Станиславівської єпархії.

Кардинальні зміни у політичному і релігійному житті Радянського Союзу наступили з приходом до влади у березні 1985 р. Генерального секретаря ЦК КПРС М. Горбачова. Проголошений ним курс на демократизацію усіх сфер життя, що увійшов в історію як “перебудова” торкнувся і релігійного питання. На початку правління М. Горбачов не мав наміру змінювати напрямку своїх попередників щодо релігії і надалі проголошував необхідність атеїстичного виховання і посилення “наступальної боротьби” з буржуазною ідеологією, мораллю і релігійними пережитками [4, с. 402]. Однак з 1987 р., напередодні святкування 1000-ліття хрещення Русі, Генеральний секретар почав наголошувати на позитивній ролі християнства у формуванні державності Київської Русі. Окремі публікації в радянській пресі намагалися об'єктивно представляти релігійні аспекти життя радянського суспільства [5, с. 60].

Передумови для активізації руху за відновлення УГКЦ склалися у 1978 р., після обрання Папою Римським слов'янина – кардинала Кароля Войтили, який прийняв ім'я Івана Павла II. Папа Римський не тільки на словах проголосив підтримку українських греко-католиків. У червні 1979 р. у приміщенні Папської бібліотеки відбулася зустріч Івана Павла II з івано-франківським істориком-дисидентом Валентином Морозом, який за свою правозахисну діяльність був висланий за межі СРСР. Під час розмови, яка тривала 35 хв., Папа цікавився долею політичних в'язнів у Радянському Союзі, а також боротьбою християн в Україні [6, арк. 22].

Оголошена амністія політичним в'язням сприяла виходу на волю з тюремного ув'язнення чималої кількості греко-католицьких священників. Їхнє повернення до рідних місць значно активізувало рух за відновлення УГКЦ.

Наприкінці 1987 р. утворено Комітет захисту Української Католицької Церкви (КзУКЦ), котрий очолив Іван Гель. Комітет ставив за мету легалізацію переслідуваної комуністичним режимом церковної структури [7, с. 170]. КзУКЦ був правонаступником “Ініціативної групи для захисту прав віруючих і Церкви” під керівництвом Йосифа Терелі і Василя Кобрини, яка була заснована ще в 1982 р. [8, с. 68].

Комітет почав мобілізувати населення завдяки перевірненій формі відстоювання своїх прав – збору підписів під заявою на підтримку офіційного визнання УГКЦ, які згодом І. Гель офіційно передавав до вищих інстанцій СРСР та міжнародних організацій. Протягом 1988 – початку 1989 рр. зібрано понад 120 тисяч підписів духовенства і мирян за легалізацію УГКЦ. Понад 60 тисяч підписів було здано у Президію Верховної Ради [9, с. 26]. Зокрема, у квітні-травні 1988 р. заяви від віруючих з проханням про реєстрацію УГКЦ надійшли з 11 населених пунктів Бучацького та Чортківського районів Тернопільської області. Чимало звернень надходило також з Івано-Франківської обл. [10, с. 19]. У 1987 р. “Український вісник” на своїх

сторінках опублікував відкрите звернення мешканця м. Городенки Івано-Франківської обл. В. Бартка до М. Горбачова, у якому той повідомляв партійного лідера СРСР про неправомірні дії місцевих владних чиновників стосовно його права на свободу совісті [11, с. 225–226].

На теренах Станиславівської єпархії учасники руху за легалізацію УГКЦ гуртувалися навколо єпископів П. Василика та С. Дмитерка. Останній очолював помірковане крило греко-католицьких священників, які не погоджувались на відкритий конфлікт з органами влади. Оточення П. Василика складали священнослужителі, які виступали за рішучі заходи боротьби. Незважаючи на розбіжності у методах боротьби, вони сходилися у досягненні остаточної мети – “відродження уніатства під іменем Української Католицької Церкви” [12, арк. 34].

Через кілька років, відповідаючи на запитання журналістів, як він зустрів легалізацію Церкви, владика П. Василик стверджував, що “я її не зустрічав, я за неї боровся і тим жив. І це довів своєю працею, своїм терпінням всім. В мене не було зустрічі з легалізацією – я її постійно легалізував з хвили свого священства, з хвили свого дияконського служіння” [13, с. 26].

У рамках “нової політики перебудови” греко-католики більше не хотіли миритися з несправедливістю влади та коритися існуючій системі. Провісником легалізації УГКЦ стало оприлюднення офіційно-декларативної заяви групи священників і вірних під керівництвом єпископа П. Василика до Папи Римського та Генерального секретаря ЦК КПРС М. Горбачова про вихід з підпілля і початок відкритої боротьби за легалізацію УГКЦ у СРСР. Пізніше П. Василик згадував про ці події: “4 серпня 1987 р. зійшлися ми з представниками Комітету захисту прав греко-католиків у квартирі моєї рідної сестри Е. Литвин у м. Львові на вул. Угорській, 2/17 і вирішили написати заяву “Виходимо з підпілля”. Через Папу Римського, якому адресувалося дане звернення, ми хотіли апелювати до М. Горбачова [13, с. 42]. У заяві було сказано: “Ми, єпископи, священники, монахи, монахині і вірні Католицької Церкви в Україні, що нижче підписалися, заявляємо, що у зв’язку з перебудовою в СРСР і більш сприятливими умовами, що склалися, а також з ювілеєм 1000-ліття хрещення в Україні вважаємо за недоцільне перебувати в підпіллі” [14]. Документ підписали 2 єпископи, 22 священники, 13 осіб чернецтва і 174 миряни.

Ця заява стала сенсацією для закордонних засобів масової інформації – про неї заговорив увесь світ, – і викликала негативну реакцію радянських органів влади. Одразу єпископа П. Василика запросили на “зустріч” до Тернопільського КДБ, в якому пригрозили повести його на допит у м. Київ, владика відповів, що сам поїде до столиці УРСР. Перед поїздкою він відправив до м. Москви о. М. Сімкайла до іноземних посольств, щоб той повідомив про візит владика до м. Києва. У столичному готелі “Україна” відбулася розмова П. Василика з кадебістами, під час якої останні переконували владика опротестувати заяву, погрожуючи арештом і знеславленням. Однак владика твердо дотримувався своєї позиції, заявляючи: “Я – єпископ і слова свого ламати не буду”. Працівники КДБ змушені були відпустити владика, причиною чого стало повідомлення по радіо “Свобода” про його затримання [15, с. 79–80].

У рамках святкування 1000-ліття хрещення Русі до Москви була запланована поїздка офіційної делегації Ватикану на чолі з міністром закордонних справ, кардиналом Казароллі. І. Гель запропонував сформувати делегацію представників УГКЦ і на офіційному рівні при зустрічі з кардиналом Казароллі заявити про легалізаційний процес. У травні 1988 р. була сформована делегація греко-католиків із трьох єпископів (Филимон Курчаба, Павло Василик і Софрон Дмитерко), трьох священників (брати Григорій і Микола Сімкайли, о. Михайло Волошин) і трьох мирян (Іван Гель, Ольга Горинь і Зеновій Красівський), чотири з яких (два єпископи і два священники) були представниками Станиславівської єпархії. Делегація зупинилася на квартирі у Миколи Муратова, куди були запрошені журналісти кількох найвідоміших зарубіжних видань. Духовенство у повних священних ризах відправили перед журналістами Святу Літургію [9, с. 28–29].

Іван Гель, очоливши КзУГКЦ, висунув вимогу, що основним засобом боротьби мають бути публічні багатолюдні богослужіння, які, бажано б, “переводити у віча із обговоренням світських питань, оскільки просвічувати народ тільки молитвою неможливо” [9, с. 4].

“Відкриті” богослужіння у містах і селах Західної України спочатку збирали незначну кількість вірних, але згодом переросли у багатотисячні маніфестації. 17 липня 1988 р. з нагоди вшанування 1000-ліття хрещення Русі-України в с. Зарваниця Тербовлянського району Тернопільської обл. відбулася архієрейська Служба Божа, в якій взяли участь понад двадцять тисяч осіб. Ця велелюдна відправа було своєрідним протестом проти утисків УГКЦ. Про підготовку богослужіння таємно повідомляли греко-католикам всієї Західної України. Хресний похід з хоругвами розпочався у с. Сапова Тербовлянського району із подвір’я родини Трачів [16, с. 17]. Очолив святкове богослужіння владика П. Василик. Йому співслужили греко-католицькі священники о. В. Війтишин, о. Т. Сеньків, о. І. Сеньків, о. М. Сімкайло, о. Г. Сімкайло. Організацію відправи владика П. Василик доручив о. І. Сеньківу. До його обов’язків входило надати якнайбільшій кількості осіб інформацію про відкрите ювілейне богослужіння, зробити престіл, виготовити місійний хрест, який мав бути закопаний у с. Зарваниця, а також організувати хресний похід з фанами. Найбільша проблема була із виготовленням і освяченням хоругв [17, с. 11].

На богослужінні були присутні представники КзУКЦ І. Гель, Я. Лесів і С. Хмара. Перед початком богослужіння до населення звернулося двоє невідомих (для представників органів влади. – І. Г.), які у своїх промовах покликаючись на радянське законодавство, насамперед Конституцію СРСР, про свободу совісті і демократизацію закликали збирати підписи за легалізацію Української Католицької Церкви. Святкова Служба Божа тривала протягом 12.00 – 15.00 год., після чого відбулося велике освячення води і релігійної атрибутики. В ході богослужіння священники уділяли вірним Святі тайни сповіді і причастя, а наприкінці владика П. Василик виголосив проповідь з нагоди ювілею 1000-ліття хрещення Русі [12, арк. 15–16].

30 квітня 1989 р. о. Т. Сеньків відправив Великодне богослужіння під відкритим небом на цвинтарі с. Синяково (околиці м. Чорткова) Тернопільської області [18].

З нагоди 1000-ліття Володимирівського Хрещення Русі 28 липня 1988 р. у м. Київ прибули підпільні греко-католицькі священники, семінаристи та вірні Станиславівської єпархії: о. В. Семенюк, о. М. Волосянко, молоді священники о. П.-В. Репела, о. П.-Р. Шафран, кілька семінаристів і активні миряни – загалом 18 осіб. На території Києво-Печерської Лаври вони відслужили Святу Літургію. У саду на мурі культові будівлі поставили дипломат з літургійним начинням і розпочали богослужіння, обабіч поклали хліб, пляшку води, ковбасу і ще щось з провіанту. Виглядало так, ніби туристи зупинились пообідати. Це все було для конспірації. Пізніше сіли на пароплав за маршрутом “Київ – Канів”, щоб відвідати могилу Тараса Шевченка. Під час подорожі отці В. Семенюк та М. Волосянко сидючи провели Службу Божу для своїх мирян. Відправа відбувалася дуже тихо, щоб не привертати уваги [19, с. 138].

Компартійні органи залишалися на позиції категоричного несприйняття будь-якої можливості узаконити діяльність УГКЦ, оскільки вбачали відновлення легальної діяльності Церкви небажаною насамперед з політичних міркувань, адже протягом кількох десятиліть ця Церква в комуністичній пропаганді була тісно “прив’язана” до ідеологічного дискурсу боротьби з “українським буржуазним націоналізмом”.

Стосовно осіб, які проводили релігійну діяльність у супереч тогочасному законодавству, застосовувалися різні форми впливу. Часто активних віруючих та священників-організаторів за проведення релігійних обрядів, котрі радянським законодавством класифікувалися як недозволені масові заходи, карали штрафами (щонайменше 50 крб.), викликами і профілактичними розмовами в прокуратурі або КДБ, ув’язненнями (переважно на 15 діб). Якщо в 1985 і 1986 рр. до адміністративної відповідальності (штрафи, адміністративні арешти) було притягнуто по 17 осіб, то в 1988 р. органи влади Івано-Франківської області зафіксували 50 порушень законодавства про культу предстванниками греко-католицьких громад. У 1989 р. їхня кількість склала 90 проявів. До адміністративної відповідальності було притягнуто відповідно 34 і 57 осіб [11, с. 225]. Протягом 1988–1989 рр. двічі був арештований нібито “за хуліганство” о. Михайло Гаврилів [5, с. 62], а декого примусово забирали як військовозобов’язаних на кількамісячну службу до радянської армії, як це було, зокрема, з о. Іваном Сеньківим за організацію багатолюдного святкування греко-католиками 1000-літнього ювілею Володимирівського хрещення Русі 17 липня 1988 р. у відпустовому місці с. Зарванця [20, с. 4].

Чотирнадцятого травня 1989 р. на церковному подвір’ї с. Іванківка Богородчанського району Івано-Франківської обл. греко-католицькі священнослужителі відправили панахиду за всіх воїнів, полеглих у боротьбі з фашизмом у роки Другої світової війни. Учасники релігійних відправ були оштрафовані на суму 50 крб. Протестуючи проти релігійного беззаконня, вони написали звернення, адресоване Президії Верховної Ради СРСР, Президії Верховної Ради УРСР, Івано-Франківському облвиконкому, Богородчанській районній Раді депутатів, Іванківській сільській Раді, Раді у справах релігій при Верховній Раді СРСР з проханням “повернути і встановити нам нашу греко-католицьку віру, віру наших батьків і дідів, в якій були охрещені. Просимо звільнити нас від всяких міліцейських залякувань і адміністративних штрафів лиш за те, що ми хочемо молитися у нашій вірі”. Дане звернення підписало 299 осіб [21, арк. 103–115].

Усвідомивши, що місцева влада нічого не може зробити для легалізації Церкви, греко-католики зосередили усі зусилля на організації діалогу з центральними органами влади у Москві. 7 лютого 1989 р. єпископ П. Василик очолив делегацію священнослужителів, яка вимагала відновлення статусу УГКЦ, до столиці Радянського Союзу. Однак їх не почули.

Вдруге, 16 травня 1989 р. до м. Москви прибула делегація УГКЦ у складі єпископів Павла Василика, Софрона Дмитерка та Филимона Курчаби, отців Григорія і Миколи Сімкайлів, В. Війтишина, І. Возняка, І. Сеньківа, Т. Сеньківа та численних вірних, які написали “Звернення духовенства УКЦ до Голови президії Верховної Ради СРСР, Генерального секретаря ЦК КПРС М. Горбачова з вимогою легалізувати греко-католицьку церкву в Україні”. Заява містила перелік всіх утисків, яких зазнала Церква після Львівського собору 1946 р., запевнення в підтримці всіх прав і свобод, гарантованих радянською конституцією і переконання, що “легалізація нашої Церкви сприятливо відіб’ється в користь держави, бездуховні люди не можуть бути активними громадянами і патріотами; погляд на віруючих, як на людей другого сорту, виховує почуття неповноцінності і замкнутості, а тим відриває від активного творчого, суспільного і економічного життя” [22, с. 446–449].

Голодування викликало значний суспільний резонанс у Радянському Союзі та міжнародних колах. Його ініціатор владика П. Василик згадував: “Коли ми розпочали голодування, нас фільмували журналісти зі всіх кінців світу. Тоді був симпозіум міжнародної журналістики в Москві, я був запрошений головою того симпозіуму, американським журналістом, на прес-конференцію і тоді представив весь стан нашої Церкви” [13, с. 19].

Іван Бойчук, уродженець с. Старі Кути Косівського району Івано-Франківської обл., провів чотири місяці у м. Москві під час голодування греко-католицьких священників і мирян, періодично виїжджаючи в Україну, щоб поповнити запаси провіанту і грошей. Він відзначав, що у тогочасній акції протесту брало участь в середньому від тридцяти до ста осіб. Радянські спецслужби різними засобами, зокрема, використовуючи провокаторів, намагалися перешкоджати греко-католикам у боротьбі за легалізацію їхньої Церкви. Диякон РПЦ Сціняєв вийшов спільно з прихильниками УГКЦ на пікет, написавши на своєму плакаті інформацію, що органи КДБ заставляли його робити напади на протестуючих греко-католиків [23, с. 27–28].

Отець Т. Сеньків організував групу греко-католицьких мирян Чортківського деканату у складі 13 осіб (С. Томашівський, М. Бурачок, О. Скоблена, О. Фостик з 10-річним сином, 2 сестри-монахині Згромадження Пресвятої Родина – с. Тетяна і с. Мартирія та ін.), які вирушили до столиці СРСР на підтримку акції

голодування вірних УГКЦ. Ввечері 11 липня 1989 р. він відслужив на площі богослужіння. Вірні привезли з собою всю необхідну атрибутику для Служби Божої: розкладний столик, який використовували замість престолу, обрус, дві ікони Серця Матері Божої і Серця Ісуса, а також розп'яття Ісуса. На цьому богослужінні були присутні всі люди, які брали участь у голодуванні. Наступного дня, 12 липня, на свято Верховних апостолів Петра і Павла відбулася Служба Божа за греко-католицьким обрядом у римо-католицькому соборі Непорочного Зачаття Матері Божої у м. Москві [18].

Починаючи з 1988 р. звичними для мешканців західних областей УРСР стали панахиди на могилах Січових Стрільців, молитви біля визначних пам'ятних місць забутої національної історії. Крім релігійної проблематики практично завжди на таких велелюдних зібраннях порушувалися питання національної символіки, мови, трагічних сторінок історії, екології. Першу відкриту відправу у м. Івано-Франківськ на вул. Січових Стрільців відправили на Зелені свята 16 червня 1989 р. отці М. Сімкайло і о. Січко з м. Долина зі своїм сином. Це була 50-тисячна демонстрація вірних і прихильників УГКЦ. Люди, об'єднавшись у колони, йшли вулицями міста під національними прапорами і співали стрілецькі й повстанські пісні. Отець М. Сімкайло відправив панахиду на понищених комуністичною владою могилах січових стрільців (сьогодні – Меморіальний сквер за готелем “Надія”), а також виголосив проповідь, в якій основний акцент зробив на правах Церкви і українського народу. На закінчення проповіді, взявши терновий вінець і піднісши його над головою, отець Микола сказав: “Люди, настане час, коли цей терновий вінець зацвіте прекрасними ружами волі та свободи нашої Церкви і нашої Української держави, й Україна займе гідне місце в колі світових держав” [24]. Щоб перешкодити велелюдному богослужінню, органи КДБ біля готелю “Україна” включили гучну музику, але це не завадило греко-католикам відкрито молитися [25, с. 12]. Дев'ятнадцятого серпня 1989 р. біля зачиненої церкви святого Дмитрія у мікрорайоні обласного центру “Пасічна” преосвященний владика П. Василик відправив архієрейську Святу Літургію, в якій взяли участь кілька тисяч вірних [4, с. 413].

Першого жовтня 1989 р. в м. Івано-Франківську відбулася акція за легалізацію УГКЦ. У богослужінні і поході в Дем'янів Лаз (урочище біля обласного центру, місце масових розстрілів в'язнів з тюрми НКВС 1941 р. – І. Г.) [5, с. 88]. Перед початком богослужіння І. Гель від імені вірних УГКЦ зачитав тексти телеграм, адресованих Папі Римському і Генеральному секретарю М. Горбачову з вимогою прискорити легалізацію Церкви. Організаторами зібрання виступили КзУГКЦ, підпільні єпископи С. Дмитерко і П. Василик, УХС, культурно-наукове товариство “Рух”. У молитовному зібранні взяло участь 11 греко-католицьких священників. Відправа супроводжувалась підняттям синьо-жовтих прапорів і транспарантів та вимогами про відновлення УГКЦ. Наприкінці проведено мітинг-панахиду за жертвами сталінських репресій [26, арк. 27–28].

Можна погодитись з міркуванням І. Андрухів, який стверджував, що повністю програвши битву зі знищення релігії, влада стала на бік РПЦ. Гальмуючи процес надання права УГКЦ на легальну діяльність, вона у спішному порядку з 1987 р. розпочала процес “примноження” парафій РПЦ, дозволяючи раніше знятим з реєстрації громадам відновлювати свою діяльність та повертаючи їм храми. Якщо станом на березень 1985 р. в Івано-Франківській області налічувалося 357, з яких 23 хоч і були зареєстровані, але через відсутність священників фактично не проявляли активності, то наприкінці 1987 р. уже діяло 387 громад [4, с. 406]. Щоб перешкодити реєстрацію греко-католицької громади у с. Старі Кути Косівського району Івано-Франківської обл., 26 червня 1989 р. Косівський райвиконком видав дозвіл на реєстрацію другої релігійної громади РПЦ, враховуючи значну кількість віруючих (перевищують 4 тис. осіб). Подібна ситуація мала місце у с. Гвізд Надвірнянського району Івано-Франківської обл., коли приміщення недіючої церкви було вирішено передати зареєстрованій громаді РПЦ для переобладнання під каплицю для релігійних обрядів, тільки щоб культова не дісталась віруючим УГКЦ [21, арк. 72; 75].

Незважаючи на використання різних форм та методів протидії, комуністичній владі так і не вдалося зупинити відродження національної церкви, перешкодити легалізації УГКЦ. 28 листопада 1989 р., у переддень візиту М. Горбачова до Ватикану, оголосили офіційний дозвіл на реєстрацію громад Української Греко-Католицької Церкви.

Таким чином, самопожертва греко-католицьких священнослужителів, їх вірність Апостольській столиці й готовність надалі продовжувати підпільну діяльність, незважаючи на загрозу репресій стали основними передумовами боротьби за відродження Церкви. Поступова демократизація суспільства у другій половині 1980-х рр. створила сприятливі умови для відновлення церковного життя. Вагомий внесок у процес легалізації УГКЦ зробило духовенство і вірні Станиславівської єпархії, які, гуртуючись навколо єпископів П. Василика та С. Дмитерка, були активними учасниками акцій протесту за свободу віросповідання не тільки на теренах Галичини, але і за її межами. Духовенство і вірні писали листи та петиції з підписами до центральних та місцевих влад з протестами проти переслідування греко-католиків, а також листи з клопотаннями про реєстрацію греко-католицької громади чи відкриття в селі храму. Найвдалішим методом боротьби було обрано організацію “відкритих” богослужінь у галицьких містах і селах, які спочатку збирали незначну кількість вірних, але згодом переросли у багатотисячні маніфестації. Унаслідок активізації вимог католиків східного обряду в радянській Україні і під тиском міжнародної громадськості радянське керівництво було змушене легалізувати УГКЦ.

Джерела та література

1. Бойко Р. Ю. Особливості греко-католицького підпілля в Україні напередодні легалізації УГКЦ / Р. Бойко // Наукові записки. Серія “Історичне релігієзнавство”. – Острог: Вид-во Національного університету “Острозька академія”, 2009. – С. 1–25.
2. Субботін В. Передумови легалізації Греко-Католицької Церкви в УРСР на зламі 80–90-х рр. XX ст. / В. Субботін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/Uks_2013_23_56.pdf

3. Кобута С. Суспільна легалізація УГКЦ як чинник національно-релігійного відродження у 1987 – 1991 рр. / Степан Кобута // Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ “Добрий Пастир”. Збірник наукових праць. Богослов’я / Гол. ред. Р. А. Горбань. – Вип. 6: до 130-річчя з дня народження блаженного Миколая Чарнецького. – Івано-Франківськ: Івано-Франківський богословський ун-т, 2014. – С. 190–196.
4. Андрухів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект / І. Андрухів, О. Лисенко, І. Пилипів. – Надвірна: ЗАТ “Надвірнянська друкарня”, 2010. – 500 с.
5. “Катакомбна церква” (двадцятилітню виходу Української Греко-Католицької Церкви з підпілля присвячується): статті і матеріали / ред. кол.: З.Білик, Я.Дашкевич, О.Киричук, Л.Моравська, М.Омельчук, І.Орлевич, І.Паславський, О.Сидор. – Львів : Вид-во Львівського музею історії релігії “Логос”, 2009. – 140 с.
6. Держархів Івано-Франківської області (далі ДАІФО), ф. Р.-388 (Уповноважений Ради в справах релігійних культів при РМ СРСР по Івано-Франківській області, 1944–1989 рр.), оп. 1, спр.44, 262 арк.
7. Островський В. В. Участь Зіновія Красівського у процесі легалізації та утвердження Української греко-католицької церкви / В. В. Островський // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя : ЗНУ, 2014. – Вип. 40. – С. 169–173.
8. До світла Воскресіння крізь терни катакомб. Підпільна діяльність та легалізація Української Греко-Католицької Церкви. – [вид. 2-ге, випр. і доп.]. – Львів: Вид-во Українського католицького університету, 2014. – 84 с.
9. Інтерв’ю з п. Іваном Гелем, від 21.10.2003, м. Львів. Інтерв’юер: Т. Бублик // АИЦ, – Т-1–1–29. – 102 с.
10. Бойко Р. Ю. Особливості греко-католицького підпілля в Україні напередодні легалізації УГКЦ / Р. Бойко // Наукові записки. Серія “Історичне релігієзнавство”. – Острог: Вид-во Національного університету “Острозька академія”, 2009. – Випуск 1. – С. 13–25.
11. Кобута С. Форми й методи протидії відродженню УГКЦ комуністичною владою в 1987–1989 рр. (на прикладі Івано-Франківської області) / С. Кобута // Карпати: людина, етнос, цивілізація. – 2014. – № 5. – С. 224–229.
12. Центральний державний архів громадських об’єднань України (далі ЦДАГО України), ф.1. (Центральний комітет Комуністичної партії України. Документи загального відділу ЦК Компартії України (секретна частина)), оп. 25, спр.3330, 91 арк.
13. Інтерв’ю з єпископом Павлом Василюком, від 22.10.1996, м. Коломия Івано-Франківська область. Інтерв’юер: Л. Купчик // АИЦ, П-1-1-455. – 47 с.
14. Заява про вихід з підпілля (1987) // Католицький оглядач [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.christusimperat.org/ru/node/18408>.
15. Незламний воїн Христовий: літературно-документальне видання / Упоряд. В. А. Плахта, Н. Д. Димніч. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2016. – 288 с.
16. Інтерв’ю з о. Миколою Сімкайлом від 26.08.2000. Інтерв’юер: А.Кузик// АИЦ, П-1-1-1160, 19 с.
17. Інтерв’ю з о. Іваном Сеньківим, від 03.11.2012, Тернопільська обл. Чортківський район смт. Заводське. Інтерв’юер: В. Золотий // АИЦ, П-1-1-281. – 15 с.
18. До 25-ліття легалізації УГКЦ: свідчення пані Ольги Білої-Фостик [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ichistory.org.ua/blog/2014/10/22/do-25-littya-legalizatsiyi-ugkts-svidchennya-pani-ol-gy-biloyi-fostyk/>.
19. Літургія підпільної Церкви: збірник / за ред. Івана Говери. Спомини. Статті. Інтерв’ю. Фотоматеріали. – Тернопіль : Джура, 2014. – 207 с.
20. Інтерв’ю з о. Іваном Сеньківим, від 13-25.01.1994, Тернопільська обл. м. Борщів. Інтерв’юер: Я. Стоцький // АИЦ, П-1-1-281. – 64 с.
21. ДАІФО, ф. 388, оп. 2, спр.216, 168 арк.
22. Нескорена Церква. Подвижництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу / [упоряд. Володимир Сергійчук]. – К.: Дніпро, 2001. – 492 с.
23. Інтерв’ю з п. Іваном Бойчуком, від 31.07.1995, Івано-Франківська область Косівський район с. Старі Кути. Інтерв’юер: Н. Павликівська // АИЦ, – П-1–1–576. – 43 с.
24. Микола Сімкайло: Священний обов’язок кожного священика – бути з народом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://styknews.info/novyny/persona/2013/05/24/mykola-simkailo-sviashchennyi-obov-iazok-kozhnogo-sviashchenyuka-buty-z-nar>.
25. Інтерв’ю з п. Анною Мериндою, від 22.11.1993, м. Івано-Франківськ. Інтерв’юер: Н. Павликівська // АИЦ, – П-1–1–350.3. – 16 с.
26. ЦДАГО, ф.1, оп. 32, спр. 2659, 50 арк.

Havrysh I. The struggle of priesthood and Stanislaviv eparchy’s religious people for Ukrainian Greek Catholic Church legalization (1985–1989 years)

Forms of struggle of Greek Catholic for church revival in the second half of 1980 year on the territory of Stanislaviv eparchy are considered in the article. The main attention is paid to holding open worships, spreading letters of protest against religious oppressions and collecting signatures for UGCC juridical legalization, Greek Catholics’ basting campaign on Arbat and supporting of legalization processes by the world community. It is shown that religious Greek Catholics’ movement has caused a fierce party structures’ opposition, which has taken a number of unsuccessful deterrent means together with Russian Orthodox Church.

Key words: legalization, Greek Catholic, worship, orthodoxy.